Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ

Ο ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ

(Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ)

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙ ΤΗι ΕΠΕΤΕΙΩι ΤΗΣ 9. ΙΟΥΛΙΟΥ 1821 ΛΕΧΘΕΙΣ ΕΝ ΤΗι ΜΕΓΑΛΗι ΑΙΘΟΥΣΗι ΤΟΥ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΤΗΝ 9. ΙΟΥΛΙΟΥ 1954

ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ ΕΚ ΤΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΥΠΡΟΥ
(ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1953 — 1954)

ΕΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑι (ΚΥΠΡΟΥ)
1954

Ο ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΥΠΡΟΥ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ

(Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ Η ΘΥΣΙΑ ΤΟΥ)

ΛΟΓΟΣ ΕΠΙ ΤΗ ΕΠΕΤΕΙΩΙ ΤΗΣ 9. ΙΟΥΛΙΟΥ 1821 ΛΕΧΘΕΙΣ ΕΝ ΤΗΙ ΜΕΓΑΛΗΙ ΑΙΘΟΥΣΗΙ ΤΟΥ ΠΑΓΚΥΠΡΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΤΗΝ 9. ΙΟΥΛΙΟΥ 1954

Ἡ 9. Ἰουλίου τοῦ 1821, ἡ ὁποία τιμᾶται ὑπὸ τοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ ἐτησίως διὰ μνημοσύνων καὶ λόγων, εἶναι ἡ σημαντικωτέρα ἡμέρα τῆς νεωτέρας Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Κύπρου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὅμιλος Κύπρου ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ ἔκρινεν ὅτι εἰς ἀνάμνησιν ταύτης ἐπίκαιρον θὰ εἶναι νὰ γίνεται κατὰ τὴν ἐπέτειον αὐτῆς συγκέντρωσις τῶν μελῶν καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς Λευκωσίας, εἰς ἣν νὰ λέγεται ὑπὸ μέλους αὐτοῦ λόγος ἀναλυτικὸς ἀφ' ἑνὸς τῶν τραγικῶν ἐκείνων γεγονότων, ἐγκωμιαστικὸς δ' ἀφ' ἑτέρου τῆς θυσίας τῶν ἐθνομαρτύρων τῆς Κύπρου, τῶν διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ποτισάντων τὴν γῆν τῶν πατέρων των, καὶ θυσιασθέντων ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία πρὸ μακρῶν αἰώνων εἶχεν ἐξ αὐτῆς, ἀλλ' οὐχὶ ὡς ἐλπίζομεν, ἀνεπιστρεπτί, ἀποπτῇ.

Ἡ ἐφετινὴ ἐπέτειος ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐν τῇ νήσῳ καὶ τῇ ἐλευθέρᾳ πατρίδι ἐθνικῶν περὶ τὴν Κύπρον γεγονότων, τὰ ὁποῖα πείθουσιν ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Ἐθνομαρτύρων ποθηθεῖσα ἐλευθερία στρέφεται τανύπτερος πρὸς τὴν μαρτυρικὴν νῆσον, ὡρίσθη ἵνα προσλάβῃ πανηγυρικώτερον χαρακτῆρα, ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐξαρθῇ ἔτι μᾶλλον ἡ σημασία τῶν γεγονότων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα πᾶς Κύπριος καὶ Ἕλλην ἐν γένει πρέπει τὰ μάλιστα νὰ σέβεται καὶ τιμᾷ, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἵνα ταῦτα «ἔργα μεγάλα καὶ θαυμαστά, μὴ τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται» (Ἡροδ. I, 1) καὶ εἰς τὴν μνήμην τῶν νεωτέρων διατηρούμενα διαπλάττωσι τὴν ψυχὴν αὐτῶν καὶ παρακινῶσιν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἐθνικῆς των ἀποστολῆς, ἡ ὁποία μόνη δίδει νόημα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας.

Πρὸς τοῦτο ἐντολὴν λαβὼν παρὰ τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου θὰ ἀναλύσω πρῶτον τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἐθνομάρτυρος Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην τῶν γεγονότων τῆς 9. Ἰουλίου καὶ τῶν ἑπομένων ἡμερῶν καὶ συγκεντροῖ ἐν ἑαυτῷ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ὅλης Ἑλληνικῆς ταύτης νήσου καὶ τῆς θυσίας τῶν τέκνων της κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, μετὰ δὲ τοῦτο θὰ ἀποκαλύψωμεν πλάκα ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου ἐντοιχισθεῖσαν εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς ἱστορικῆς ταύτης Ἑλληνι-

κῆς Σχολῆς, εἰς ἣν κατὰ τὴν ἐξηκριβωμένην πλέον ἱστορικὴν παράδοσιν ἐφιλοξενήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως οἱ εἰς Κύπρον πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν ὑπευθύνων ἀρχηγῶν της ἐλθόντες Φιλικοί, οἱ προπαρασκευάζοντες μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων τὴν ὅλην ἐθνικὴν ἐξέγερσιν τοῦ 1821.

Ἡ Κύπρος ὑπῆρξεν ἐκ τῶν τελευταίων ἑλληνικῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα ὑπέκυψαν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν δεσποτείαν. Ἀφ' ὅτου ἡ λαῖλαψ τῶν ἐκ τῆς Δύσεως Σταυροφόρων, τῶν τύποις ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἁγίων Τόπων, κατέκλυσε τὴν Ἀνατολὴν καὶ συμπαρέσυρεν ὑπὸ τὴν δίνην της πάσας τὰς ἐπαρχίας τῆς ἄλλοτέ ποτε κραταιᾶς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ ἡ Κύπρος περιῆλθεν ὑπ' αὐτοὺς ἐπ' ὀλίγον διὰ τῶν ὅπλων τοῦ βαρβάρου τὸν χαρακτῆρα βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ριχάρδου Γ' τοῦ Θυμολέοντος. Ἀλλὰ δὲν κατώρθωσεν αὕτη νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της, ὡς ἐγένετο μὲ τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων τὴν καταληφθεῖσαν καὶ δῃωθεῖσαν μὲν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα ἀναστᾶσαν καὶ πάλιν διὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς τελευταίας δυναστείας τοῦ Βυζαντίου. Πωληθεῖσα εἰς τοὺς Ναΐτας ἡ Κύπρος καὶ ἔπειτα εἰς τὸν Φραγκικὸν ἡγεμονικὸν οἶκον τῶν Λουζινιανῶν παρέμεινεν ὑπὸ τούτους ἐπὶ τρεῖς σχεδὸν αἰῶνας, μετὰ δὲ τούτους περιῆλθεν τὸ τέλος τοῦ 15. αἰ. ὑπὸ τὴν Ἐνετικὴν Δημοκρατίαν (1489), ἡ ὁποία τότε διὰ τοῦ στόλου της καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν χωρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου ἐκυριάρχει τῶν θαλασσῶν, ὅπου πρὸ αἰώνων τὸ ναυτικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας νικηφόρον ὡδηγεῖτο κατὰ ἄλλων ποικιλωνύμων βαρβάρων ἐξ Ἀνατολῶν.

Ἀλλὰ τὸ ταχὺ πρὸς τὴν Δύσιν καὶ τὸν Βορρᾶν βαδίζον πρὸς κατάκτησιν Ὀθωμανικὸν κράτος ἐπέτυχε τὴν κατάλυσιν καὶ τῆς Ἐνετικῆς Ἀρχῆς ἐν Κύπρῳ τῷ 1571, ἤτοι 118 ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β' τοῦ Κατακτητοῦ καὶ τὴν εἰς αὐτὸ ὑπαγωγήν της. Παρ' ὅλον δ' ὅτι ἡ νέα βάρβαρος δύναμις, εἰς ἣν ἐδούλευσεν ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος, ὑπῆρξεν ὑπό τινας ἀπόψεις ἀκόμη χειροτέρας μορφῆς ἢ αἱ προηγούμεναι, δύο μεγάλαι εὐνοϊκαὶ συνθῆκαι ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτὸν ὑπὸ τοὺς νέους δυνάστας του. Εἶναι δ' αὗται πρῶτον ἡ ἑνοποίησις τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἡ δημιουργία τῶν αὐτῶν ἔστω δυσμενῶν συνθηκῶν ζωῆς σχεδὸν διὰ σύμπαντα τοῦτον, δεύτερον δ' ἡ προβολὴ τῆς Ἐκκλησίας τώρα ὡς τῆς μόνης φυσικῆς, θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς ἡγέτιδος τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἀνάληψις ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐθναρχικῆς ἐξουσίας ἐπισήμως ἀναγνωριζομένης ὑπὸ τῆς Κυριάρχου δυνάμεως.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εὑρέθη ἡ Κύπρος διὰ τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως τοῦ 1571. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία της ἀποκατασταθεῖσα εἰς τὴν θέσιν της, ἐξ ἧς εἶχεν ἐκδιωχθῆ διὰ τῶν Φράγκων ἡγεμόνων πρὸ αἰώνων, ἀνέλαβεν ὑπὸ τὴν προστασίαν της τὸν

δουλεύοντα ἑλληνικὸν λαὸν τῆς νήσου καὶ ἐφάνη ἀνταξία τῶν περιστάσεων καὶ τοῦ ὑπ' αὐτῆς ἀναληφθέντος ἔργου.[1]) Τοσοῦτον ὑπῆρξε τὸ κῦρός της, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι τῆς νήσου ἀνεγνώριζον τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου ὡς προστάτην αὐτῶν κατὰ τῶν βιαιοτήτων τῶν ὁμοεθνῶν καὶ ὁμοθρήσκων των διοικητῶν καὶ πασάδων τῆς νήσου. Ἡ Κύπρος ηὐμοίρησε κατὰ τὸν 18. αἰ. νὰ ἔχῃ κορυφαίους ἄνδρας ὡς Ἀρχιεπισκόπους καὶ Ἐθνάρχας αὐτῆς, οἱ ὁποῖοι διέλαμψαν ὄχι μόνον ὡς θρησκευτικοὶ καὶ ἐθνικοὶ ἀρχηγοὶ αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικοὶ ἡγέται ὁδηγήσαντες τὸν λαὸν εἰς πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοιαύτην, ὥστε παρὰ τὴν Τουρκικὴν δεσποτείαν καὶ τὸ πνευματικὸν σκότος, τὸ ὁποῖον αὕτη ἐνέπνεε, νὰ δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ περίοδος αὕτη ὡς ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας.

Τελευταῖος τῶν μεγάλων τούτων Ἐθναρχῶν καὶ Ἀρχιεπισκόπων τῆς νήσου κατὰ τὸν 18. αἰ. ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρύσανθος, ἀνὴρ διακριθεὶς πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τὰ πνευματικὰ ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του ἐνδιαφέροντα, ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τοῦ ὁποίου ἐμερίμνησε καὶ διὰ τῆς ἱδρύσεως Σχολῆς τῷ 1808.[2]) Οὗτος εἶχε συγκεντρώσει εἰς ἑαυτὸν μεγίστην δύναμιν ὀφειλομένην τόσον εἰς τὴν συνεχῆ του δρᾶσιν καὶ τὴν πολιτικότητα, μεθ' ἧς διεχειρίζετο τὰ πράγματα τοῦ ποιμνίου του, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀνάδειξιν καὶ εἰς ἄλλους μητροπολιτικοὺς θρόνους τῆς νήσου συγγενῶν του ὡς Μητροπολιτῶν καὶ βοηθῶν ἐπισκόπων.

Εἰς τοιαύτην περίοδον ἀκμῆς μὲν τῶν τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, ἡ ὁποία ἐνισχύθη καὶ διὰ τῆς ἀναδείξεως εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ δραγομάνου τοῦ Χατζιγεωργάκη Κορνεσίου, ἀνδρὸς τοῦ ὁποίου ἡ δρᾶσις εἶναι τῷ ὄντι καταπληκτική,[3]) ἀνησυχίας δὲ διὰ τὸ μέλλον τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας ὡς ἐκ τῶν σημειουμένων ἐν αὐτῇ σποραδικῶν κινημάτων, ἀναφαίνεται ὁ Κυπριανός, νεαρὸς τότε κληρικὸς ἀνήκων εἰς τὴν Μονὴν Μαχαιρᾶ.[4]) Εἶναι οἱ χρόνοι, καθ' οὓς τὸ ἀπὸ αἰώνων δουλεῦον ἑλληνικὸν γένος ἀφυπνίζετο καὶ ἐπεζήτει νὰ ὀργανωθῇ καὶ ἀποδυθῇ εἰς τιτάνειον κατὰ τῶν δυναστῶν του ἀγῶνα, ὁ δὲ πρωτομάρτυς τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς ἔπιπτεν ὡς τὸ πρῶτον μέγα θῦμα τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως στραγγαλισθεὶς καὶ ριφθεὶς εἰς τὰ θολὰ νερὰ τοῦ Δου-

1. Βλ. Χρ. Ππαδοπούλλου, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας passim. Χάκεττ—Παπαϊωάννου, Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου Α' σελ. 249 κ. ἑ.

2. Βλ. Λ. Φιλίππου, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα ἐν Κύπρῳ σ. 87 κ.ἑ. Ἰ. Περιστιάνη, Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς Κατακτήσεως μέχρι τῆς Ἀγγλικῆς Κατοχῆς (1571-1878) σελ. 40.

3. Βλ. Κ. Μυριανθοπούλλου, Χατζηγεωργάκης Κορνέσιος ὁ διερμηνεὺς τῆς Κύπρου (1779—1809).

4. Σ. Μενάρδου, Ἡ ἐν Κύπρῳ Ἱερὰ Μονὴ τῆς Παναγίας τοῦ Μαχαιρᾶ σελ. 27 κ. ἑ.

νάβεως ὑπὸ τῆς μισελληνικῆς αὐστριακῆς διπλωματίας τῆς μετὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας στενῶς τότε συνεργαζομένης.

Ὁ Κυπριανὸς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦτο διάκονος χειροτονηθεὶς τῷ 1783 καὶ σταλεὶς εἰς Βλαχίαν τῷ 1784 ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου τῆς μονῆς Μαχαιρᾶ Ἰωαννικίου μετὰ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου τῆς αὐτῆς μονῆς Χαραλάμπου, ἵνα διενεργήσῃ ἐράνους ὑπὲρ τῆς χειμαζομένης μονῆς του. Γεννηθεὶς ἐν Στροβόλῳ τῷ 1756 πρέπει νὰ ἦτο μόλις 27 ἐτῶν, νεαρὸς δ' οὕτω θὰ ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς πολιτικὰς ἀνησυχίας τὰς κρατούσας εἰς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην διὰ τὸ μέλλον τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ὡς ἐκ τῆς διαμονῆς του εἰς τὴν παρὰ τὸν Δούναβιν χώραν, ἡ ὁποία παρὰ τὴν ὑποταγήν της εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ἀπέλαυε πολλῆς αὐτονομίας καὶ προήγετο ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων αὐτῆς εἰς πᾶσαν πρόοδον καὶ πολιτισμόν. Παρὰ τοῦ ἡγεμόνος αὐτῆς Μιχαὴλ Κωνσταντίνου Σούτσου, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ὁ Κυπριανὸς γνωρισθῇ, ἔτυχεν ἰδίας προστασίας καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ φοιτήσῃ εἰς τὴν ἐν Ἰασίῳ Σχολὴν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του, τῆς ὁποίας τὰς πρώτας βάσεις εἶχε λάβει ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Μονῆς του δόκιμος ὢν καὶ σχὼν διδάσκαλον μαθητεύσαντα παρὰ τῷ περιφήμῳ λογίῳ τῶν τότε χρόνων Εὐγενίῳ τῷ Βουλγάρει.[5]) Ἡ ἐν Βλαχίᾳ διαμονὴ τοῦ Κυπριανοῦ πρέπει νὰ ὑπῆρξε πολλαχῶς ὠφέλιμος δι' αὐτόν. Αἱ γνωριμίαι, τὰς ὁποίας ἀπέκτησε, πρέπει νὰ προῆγον τὸ πνεῦμα του καὶ νὰ διήγειρον παρ' αὐτῷ πλεῖστα στοιχεῖα πολιτικῆς συνέσεως καὶ δραστηριότητος, ὑφ' ὧν κατείχετο πρὸ παντὸς ὁ ἡγεμών της Μιχαὴλ Κωνσταντῖνος Σοῦτσος. Οὗτος διώρισε τὸν Κυπριανὸν ἱερέα ἡγεμονικοῦ ἐν Ἰασίῳ ναοῦ. Παρ' ὅλον δὲ ὅτι στερούμεθα λεπτομερειῶν περὶ τῆς ἐν Βλαχίᾳ ζωῆς καὶ λοιπῆς δράσεως τοῦ Κυπριανοῦ, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ μὴ δεχθῶμεν ὡς λίαν φυσικὴν τὴν τοιαύτην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὸ πνεῦμά του καὶ δι' αὐτῆς νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν κατόπιν ἐν Κύπρῳ δρᾶσίν του.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Βλαχίᾳ διαμονῆς του ἀνήσυχος ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας ἐπεκράτει ἐν Κύπρῳ. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Χρύσανθος, ὁ ὁποῖος εἶχε κοσμήσει τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον ἐπὶ δεκαετηρίδας, ὑπέργηρος καὶ ἀσθενήσας ἤδη, ἠδυνάτει νὰ συνεχίσῃ τὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς νήσου. Διὰ τοῦτο καὶ παρῃτήθη τῷ 1791, ἀλλ' ἡ παραίτησίς του δὲν ἐγένε-

5. Βλ. Χ. Παπαϊωάννου ἐν τῷ περιοδικῷ «Φῶς» σελ. 4 κ. ἑ. Κ. Μυριανθέως, Κειμήλια τοῦ ἱεροῦ ναοῦ Χρυσελεούσης Στροβόλου σ. 44. Εἰς χειρόγραφον Θεοφάνους Ἱερομονάχου ἐν τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ διασῳζόμενον ὑπὸ τὸν τίτλον «Βραβεῖον ζώντων καὶ τεθνεώτων τῶν ἐν τῇ κώμῃ Στροβόλῳ χριστιανῶν ὀρθοδόξων», ὅπου σημειοῦνται αἱ οἰκογένειαι Συμεὼν καὶ Λοΐζου, εἶναι ἀναγεγραμμένον πρῶτον τὸ ὄνομα «Κυπριανοῦ Ἱερομονάχου» διαγραφείσης δὲ τῆς λέξεως «Ἱερομονάχου» προσετέθη ἡ λέξις «Ἀρχιερέως». Βλ. Κ. Μυριανθέως αὐτόθι σελ. 43 σημ. 3.

το ἀποδεκτή, πρὸ παντὸς διὰ τὰς ὑπαρχούσας ἀντιζηλίας περὶ τὴν διαδοχήν του. Ἀλλὰ παρὰ τὴν μὴ ἀποδοχὴν τῆς παραιτήσεως ἐσυνεχίσθη ἡ ἀνώμαλος ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καὶ ἔλαβε συγκεκριμένην ἔκφρασιν βραδύτερον διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς κυριάρχου δυνάμεως.

Ἓν ἐκ τῶν κυρίων μελημάτων τοῦ Κυπριανοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐν Βλαχίᾳ διαμονῆς του ὑπῆρξεν ἡ ἐνίσχυσις τῆς μονῆς Μαχαιρᾶ, εἰς ἣν ἀνῆκε. Κατὰ τὸ 1795 ἡγεμονικὸν χρυσόβουλλον ἐκδοθὲν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ἰωάννου Μιχαὴλ Κωνσταντίνου Σούτσου συνωδεύθη ὑπὸ δωρεᾶς αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς μονῆς, ταὐτοχρόνως δὲ σχεδὸν καὶ πατριαρχικὸν σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γερασίμου Γ' τοῦ Κυπρίου κατωχύρωσε τὰ δικαιώματα αὐτῆς, τῶν ὁποίων ἀντεποιεῖτο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου καὶ εἰς ἣν ἐπενέβαινεν ὁ βοηθὸς ἐπίσκοπος Ταμασοῦ Χρύσανθος, ἀνεψιὸς τοῦ ὁμωνύμου Ἀρχιεπισκόπου, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ ὁποίου αὕτη εὑρίσκετο. Ἐπὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τούτου ἡμονὴ Μαχαιρᾶ, ἡ ὁποία ἦτο προηγουμένως πλουσία, περιῆλθεν εἰς τὴν θέσιν ἐνοριακῆς ἐκκλησίας ἡ μονὴ ἐξηρτημένης ἐκ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Τὸ πατριαρχικὸν σιγίλλιον ἀποκατέστησε τὴν μονὴν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς βασιλικὴν καὶ σταυροπηγιακὴν θέσιν, ὥρισε δὲ ὡς μόνην ὑποχρέωσιν τὴν πληρωμὴν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν τῶν κανονικῶν, «ἵνα ἡ ρηθεῖσα μονὴ τυγχάνῃ ἐλευθέρα καὶ ἀσύδοτος μηδενὶ μηδὲν ὀφείλουσα παρέχειν μήτε τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Κύπρου ἀρκουμένῳ τῷ κανονικῷ αὐτοῦ μνημοσύνῳ... ἀλλ' ὑπάρχῃ πάσης καὶ παντοίας καταδυναστείας καὶ δουλαγωγίας καὶ βιαίας ἀπαιτήσεως ἀνωτέρα καὶ αὐτόνομος καὶ αὐτοδέσποτος φυλαττομένων ἀμετακινήτως καὶ ἀμεταποιήτως τῶν προνομίων αὐτῆς καὶ τῶν τυπικῶν ἐνταλμάτων.[7])

Αἱ δύο αὗται ἐνέργειαι κατοχυροῦσαι τὰ δικαιώματα τῆς μονῆς Μαχαιρᾶ δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἄσχετοι πρὸς ἐνεργείας τοῦ Κυπριανοῦ ἐν Βλαχίᾳ ἐργαζομένου πρὸς διασφάλισιν τῆς θέσεως τῆς μονῆς του. Ἀλλ' οὗτος ὡς καὶ ὁ ἕτερος ἀπεσταλμένος τῆς μονῆς Μαχαιρᾶ, ὁ προρρηθεὶς Ἀρχιμανδρίτης Χαράλαμπος, ἐπέστρεψαν εἰς Κύπρον, ἀφοῦ συνεπλήρωσαν τὴν ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἀποστολήν των, τῷ 1802. Ἐνίσχυσαν οἰκονομικῶς τὴν Μονήν των, ἡ ὁποία ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε δημιουργήσει ἀρκετὰ χρέη. Ὡς ἐξαιρετικῆς ἱκανότητος τοῦ Κυπριανοῦ, ἀναφανεῖσα δ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπεδείχθη ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη οἰκονομικὴ διαχείρισις ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Ἐπανελθὼν οὗτος μάλιστα εἰς Κύπρον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ παρὰ τὴν Λευκωσίαν προάστιον Στρόβολος, ὅπου ἡ μονὴ Μαχαιρᾶ εἶχε μετόχιον, καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ.[8]) Ποῖος

6. καὶ Σ. Μενάρδου ἔ.ἀ. σελ. 129.
7. Βλ. Σ. Μενάρδου ἔ. ἀ. σελ. 131.
8. Βλ. Χ. Παπαϊωάννου ἐν τῷ περιοδικῷ «Φῶς» σελ. 4.

λόγος ὥθησε τὸν Κυπριανὸν εἰς τὸ νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Στροβόλῳ, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν. Δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἀρκετὴν τὴν συνήθη ἐξήγησιν ὅτι ἡ ἀνάθεσις εἰς αὐτὸν τῆς διευθύνσεως τοῦ μετοχίου Στροβόλου ἦτο μία ἁπλῆ ἐνέργεια, εἴτε τυχαία εἴτε ἀπὸ τὰς συνήθεις μιᾶς μονῆς ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν κατ' αὐτήν, ἰδίως προκειμένου περὶ κτηματικῶν ζητημάτων. Ἡ κατόπιν ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐνεργοτέρα ἀνάμιξις τοῦ Κυπριανοῦ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς δικαιολογοῦσι τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ Κυπριανὸς ἐπεδίωξε τὴν παραμονήν του παρὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπήν, διότι θὰ ἐκαραδόκει τὴν εὐκαιρίαν ἐπεμβάσεως εἰς τὰ κατ' αὐτὴν ὡς ἐκ τῆς ἀντιθέσεώς του πρὸς τὸν γέροντα Ἀρχιεπίσκοπον Χρύσανθον. Τῆς ἀντιθέσεως ταύτης ἡ ἀρχὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπέμβασις τούτου εἰς τὰ τῆς μονῆς Μαχαιρᾶ.

Ἅμα τῇ ἐγκαταστάσει του ἐν Στροβόλῳ ἀνέπτυξεν ὁ Κυπριανὸς τοιαύτας σχέσεις πρὸς τοὺς ἐν Λευκωσίᾳ, ὥστε δι' αὐτῶν νὰ πεισθῇ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος νὰ προσλάβῃ αὐτὸν ὡς Οἰκονόμον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Ὁ Κυπριανὸς πρέπει νὰ ἦτο μία ἀνήσυχος ἐκκλησιαστικὴ φυσιογνωμία, ἡ ὁποία ὄχι μόνον ἀντίκρυζεν ἐπιτυχῶς καταστάσεις, ἀλλὰ καὶ ἐδημιούργει τοιαύτας. Ἡ ἱκανότης του ἐδείχθη ἀμέσως, ὅτε μία ἀπὸ τὰς συνήθεις στάσεις τῶν Τούρκων ἐξερράγη τῷ 1804, ἡ ὁποία καὶ ἐστράφη κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου. Ἡ μῆνις τῶν στρατιωτῶν ἀπετράπη διὰ τῆς διπλωματικῆς ἱκανότητος τοῦ Οἰκονόμου Κυπριανοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἐδίστασε καὶ διὰ δωροδοκίας νὰ ἐξουδετερώσῃ τοὺς κατὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐκμανέντας καὶ κακοποιήσαντας αὐτὸν Ὀθωμανούς.[9])

Ἡ ἁδρὰ καὶ μεστὴ ἀποφασιστικότητος φυσιογνωμία τοῦ Κυπριανοῦ, τὸν ὁποῖον ὁ ὑπὸ ψευδώνυμον Ἄγγλος περιηγητὴς Ἀλὴ μπέης ἀποκαλεῖ «φύλακα ἄγγελον τῶν ὁμοεθνῶν του», διαφαίνεται εἰς τὴν σῳζομένην ἐν Μαχαιρᾷ προσωπογραφίαν του, ἐξ ἧς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον προέρχονται αἱ σύγχρονοι εἰκονογραφήσεις του. Αὕτη μᾶς παρουσιάζει τὸν Κυπριανὸν ὡς ἄνδρα πνευματικῆς ἰσχύος καὶ ἰσχυρᾶς θελήσεως, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναμένῃ τις νὰ διαδραματίσῃ πρωτεύοντα ρόλον εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος του, οἷον ἦτο ἐν γένει τὸ ἔργον τῶν τότε Ἀρχιερέων τῆς νήσου. Ἀνάλογα εἶναι τὰ ψυχικὰ χαρακτηριστικὰ τὰ ἀποτυπωθέντα ἐν ἑτέρᾳ μικρογραφίᾳ ἀποκειμένῃ ἐν τῷ Μπενακείῳ Μουσείῳ Ἀθηνῶν.

Ἡ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων σταδιοδρομία τοῦ Κυπριανοῦ προοιωνίζετο τὴν τοιαύτην ἐνέργοτάτην του δρᾶσιν. Ὅτε δὲ οὗτος ἐρρύθμισε διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐπεμβάσεως τὴν στάσιν ταύτην τοῦ 1804, τὸ προσωπικὸν γόητρον, τὸ ὁποῖον ἀπέκτησεν οὕτω βαίνων ἀπὸ ἐπιτυχίας εἰς ἐπιτυχίαν, τὸν ἔκαμε νὰ σκεφθῇ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς ἤδη ὑπεργήρου καὶ παραλύτου Ἀρχιεπισκόπου ἐξησθένιζεν ὁσημέραι καὶ ἐκινδύνευε νὰ στερήσῃ πλέον τὸν λαὸν τῆς πνευματικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς του ἡγεσίας, τόσον ἀναγκαίας εἰς τὰς κρισίμους περιστάσεις, ὅτε ἐσόβει ἡ ἐξέγερσις τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν δεσποτείαν λαῶν.

9. Βλ. G. Hill, A History of Cyprus IV σελ. 104 κ. ἑ.

Αἱ δολοπλοκίαι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δὲν ἦσαν ἀσυνήθεις. Αὗται παρέσυραν πολλάκις καὶ τοὺς τοπικοὺς διοικητὰς ἢ καὶ τὴν Κεντρικὴν Κυβέρνησιν. Καὶ τοιοῦτο συνέβη τώρα, ὅτε μέγα μέρος τοῦ λαοῦ ἐπόθει τὴν λύσιν τοῦ ἀπὸ μακροῦ χρόνου σοβοῦντος Ἀρχιεπισκοπικοῦ ζητήματος. Εἰς τὰς δολοπλοκίας ταύτας εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος ὁ Κυπριανός. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη συγκατένευσεν εἰς τὰς εἰσηγήσεις καὶ ἔπαυσε τὸν Χρύσανθον, ὥρισε δὲ διάδοχόν του τὸν Κυπριανόν. Ἡ τοιαύτη πρᾶξις, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἦτο ἐντελῶς ἀντικανονικὴ καὶ ἔθιγεν ἀνεπανορθώτως τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια, ἡ δ' ἀναγνώρισίς της θὰ εἶχε τρομακτικὰς συνεπείας διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας τῆς νήσου. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Κυπριανοῦ δὲν ἀνεγνωρίσθη, ὡς ἦτο φυσικόν, ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦτο κατέστη ἀδύνατος ἡ ζητηθεῖσα παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου χειροτονία αὐτοῦ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ προκατόχου του Χρυσάνθου, διατελοῦντος ἤδη ἐν ἐξορίᾳ ἐν Εὐβοίᾳ, ὅτε ὁ Κυπριανὸς καὶ ἐχειροτονήθη ὑπὸ ἀντιπροσώπου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τῷ 1810, κανονικῶς πλέον, εἰς Ἀρχιεπίσκοπον πάσης Κύπρου καὶ Νέας Ἰουστινιανῆς.[10])

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ Κυπριανὸς σπεύσας πρὸς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς οὐχὶ ἁπλῶς ἐκ προσωπικῆς φιλοδοξίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀνάγκης νὰ τεθῇ τέρμα εἰς μίαν ἀνώμαλον ἐσωτερικὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, δὲν ὑπελόγισε τὸ μέλλον καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια, ἀλλ' ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ παρόντος, τὸ ὁποῖον ἔβλεπε παντοιοτρόπως καταρρέον, ἐν ᾧ ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτᾶτο πάντως τὸ μέλλον. Αἱ ἰσχυραὶ προσωπικότητες διακρίνονται πάντοτε διὰ τὴν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀντίκρυσιν τοῦ παρόντος καὶ φέρονται ταχὺ πρὸς τὸν σκοπὸν ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ λύσωσι τὰ προβλήματα αὐτοῦ καὶ ἀφήνουσιν εἰς τοὺς μετ' αὐτοὺς τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων τοῦ μέλλοντος. Οὕτω πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ Κυπριανοῦ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Ὅτι ὁ Κυπριανὸς ἦτο ἀνὴρ μεγάλης ἱκανότητος καὶ ἀξίας, ἰδίως πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν δυσχερῶν περιστάσεων τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, μᾶς βεβαιώνει καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ σύγχρονος κρίσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σιναίου Κωνσταντίνου, πρὸς ὃν εὑρισκόμενον ἐν Λάρνακι, ἀπηυθύνθησαν οἱ ἐν Κύπρῳ, ἵνα προβῇ εἰς τὴν χειροτονίαν τοῦ Κυπριανοῦ. Οὗτος ἀποποιηθεὶς διὰ κανονικοὺς λόγους, ὡς εἴπομεν,

10. Βλ. Χάκεττ—Παπαϊωάννου ἔ. ἀ. Α' σελ. 308 κ.ἑ. Φ. Ζαννέτου, Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου Α' σελ. 1146 κ.ἑ.

τὴν χειροτονίαν, τονίζει τὰ ἑξῆς περὶ αὐτοῦ: «Διότι μόνος αὐτὸς ὡς εἰδὼς πάντας δύναται ἀπὸ τοιούτων σφοδρῶν καὶ ἀλγεινῶν τῆς πατρίδος περιστάσεων, στῆσαι πρὸς τὰ τοιαῦτα ραγδαῖα τῶν ἀλλεπαλλήλων καταιγίδων καὶ κατευνάσαι τὴν τῶν πραγμάτων πικρὰν ταραχὴν καὶ ζάλην, ὡς ἐχέφρων τῷ ὄντι καὶ πολύπειρος Κυβερνήτης». Δεῖγμα τῶν μεγάλων τῷ ὄντι ἀνωμαλιῶν τούτων ἐν τῇ νήσῳ ὑπῆρξε καὶ ἡ πρὸ μικροῦ γενομένη ἐκτέλεσις ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ δραγομάνου Χατζιγεωργάκη, ἑνὸς ἐκ τῶν σημαντικωτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς νήσου κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Καὶ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἐν τῇ ἀναφορᾷ αὐτῶν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐξαίρουσι τὰς ἀρετὰς τοῦ Κυπριανοῦ, ὁ ὁποῖος, ἔγραφον, «ὑπάρχει ἄξιος, καθ' ἃ γνωστικός, σώφρων, ἄγρυπνος, ἐνάρετος παντοίως, ὅλως χριστιανός, ἀμέτοχος, ἄμεμπτος, ἀπέχων καὶ μάλιστα ὡς δουλεύσας τῇ πατρίδι διὰ τοσούτων χρόνων καὶ εὑρεθεὶς πρόμαχος εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ ἀνάγκην, καὶ τέλος ὡς λύχνος ὢν ἐτέθη πρεπόντως ἐπὶ τὴν λυχνίαν καὶ λάμψει πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ εὐαρέστως». Οἱ τοιοῦτοι χαρακτηρισμοὶ εἶναι πράγματι ἐνδεικτικοὶ τῆς τότε κρατούσης ἐν τῇ νήσῳ πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως.[11])

Ἡ ἄνοδος τοῦ Κυπριανοῦ εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον ἐσήμαινε τὴν ἔναρξιν νέας περιόδου δράσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς πάντας τοὺς τομεῖς. Οὗτος ἔφερε μαζί του νέον πνεῦμα ἐκ τῆς Μολδοβλαχίας, ὅπου ἔζησεν, ὡς εἴδομεν, ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐνεφύσησεν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν γένει τοῦ τόπου του τόσον ἀπὸ οἰκονομικῆς, ὅσον ἀπὸ πολιτικῆς, πνευματικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐν γένει ἀπόψεως. Τὰ καταπεσόντα λόγῳ τῶν ταραχῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν προβλημάτων, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1804 καὶ ἐντεῦθεν, οἰκονομικὰ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἠνώρθωσεν εἰς συντομώτατον χρονικὸν διάστημα ἀναδειχθεὶς ἄριστος διαχειριστὴς αὐτῶν καὶ ἀποπληρώσας τεράστιον δημιουργηθὲν χρέος.[11α]) Εἶχεν ἤδη καὶ τὴν σχετικὴν πεῖραν τόσον ἐκ τῆς διαχειρίσεως τῶν τῆς Μονῆς Μαχαιρᾶ προηγουμένως ὅσον καὶ τῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως ὑπ' αὐτοῦ τῆς ἐν αὐτῇ θέσεως τοῦ Οἰκονόμου. Παραλλήλως ὅμως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἀνόρθωσιν ἐπεδιώχθη ὑπὸ τοῦ Κυπριανοῦ ἡ πνευματικὴ ἀνύψωσις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ ποιμνίου του. Ὁ πλουτισμὸς τῶν ἐκκλησιῶν διὰ καταλλήλων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, εἰκόνων, καὶ ἄλλων σκευῶν, ὧν βρίθουσιν αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀρχιεπισκοπικῆς περιφερείας, ὑπῆρξε κυριώτατον μέλημά του καὶ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι

---

11. Βλ. Χρ. Παπαδοπούλλου ἔ. ἀ. Θεολογία Ζ' σελ. 12. Πρβλ. Κώδικα Α' Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου σελ. 158, «Ἀνὴρ τῷ ὄντι εὐσεβής, φιλόπτωχος, φιλόπατρις, γεγυμνασμένος ἐκ πολλῶν χρόνων, πράγμασιν ἐκκλησιαστικοῖς καὶ πολιτικοῖς, καὶ δεδοκιμασμένος πρὸ χρόνων καὶ παρὰ πάντων τῶν ἐν τῇ νήσῳ εἰς τοῦτο προσκαλούμενος».

11α. Βλ. Χ. Παπαϊωάννου «Φῶς» σελ. 33, Hill ἔ. ἀ. σελ. 120 κ. ἑ.

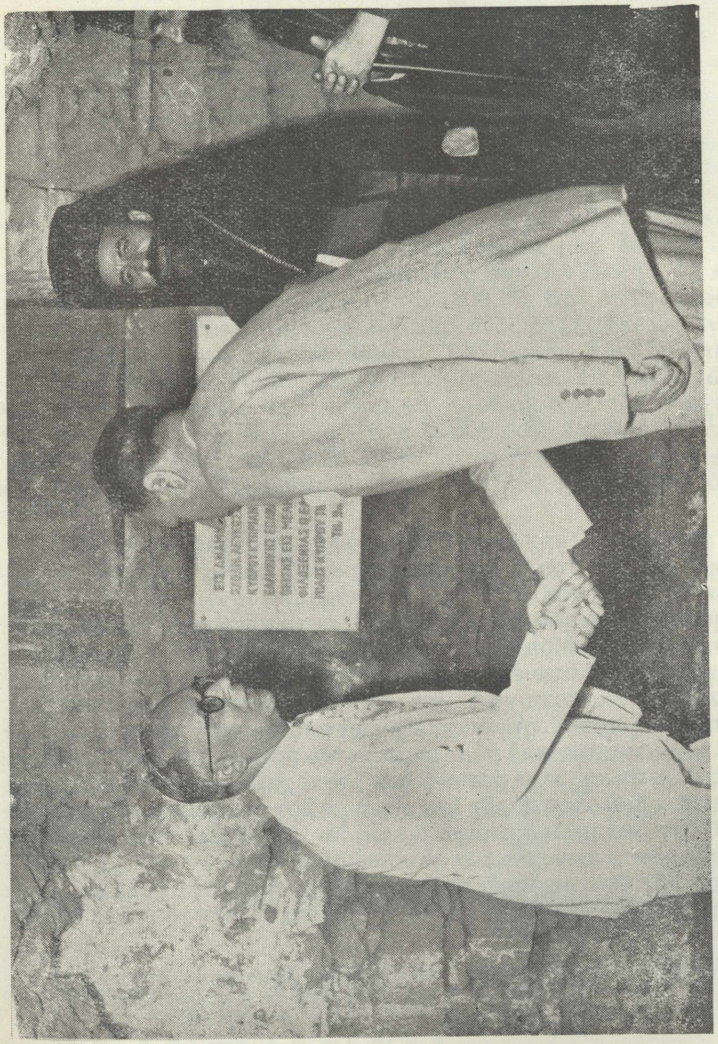

Ἀπὸ τὴν τελετὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῆς ἀναμνηστικῆς πλακὸς τῆς φιλοξενίας τῶν Φιλικῶν εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου:
Ὁ Μ. Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Μακάριος καὶ ὁ Γεν. Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος κ. Α. Παππᾶς συγχαίρουν τὸν κ. Κ. Σπυριδάκιν.

δὲν ἐκαινοτόμησεν, ἀλλ' ἐσυνέχισε τὸ ἔργον τοῦ προκατόχου του Ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου.

Καὶ ἡ πρὸς πνευματικὴν ἀναγέννησιν τοῦ λαοῦ φροντὶς τῶν Ἀρχιεπισκόπων τῆς Κύπρου χρονολογεῖται ἀπὸ παλαιοτέρους χρόνους. Ἤδη ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Φιλόθεος, ἀνὴρ διακρινόμενος διὰ τὴν πνευματικότητά του, ὡς πλὴν ἄλλων δεικνύουσι καὶ αἱ ἐγκύκλιοι καὶ αἱ μελέται του,[12]) εἶχεν ἱδρύσει ἀνωτέραν Σχολὴν ἐν Λευκωσίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο τὰ κλασσικὰ γράμματα.[13]) Ὁ μέγας διδάσκαλος Ἐφραὶμ ὁ Ἀθηναῖος, ὁ κατόπιν Πατριάρχης Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ Ρῶσος μοναχὸς Μπάρσκυ, ὁ γνωστὸς διὰ τὸ μέγα του ἔργον τὸ περιλαμβάνον περιηγήσεις εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὑπῆρξαν διδάσκαλοι τῆς Σχολῆς ταύτης, ὁ μὲν τῶν ἑλληνικῶν, ὁ δὲ τῶν λατινικῶν. Ἀλλ' ἡ Σχολὴ αὕτη ἔπαυσε μετ' ὀλίγον λειτουργοῦσα, ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος Χρύσανθος ἵδρυσεν ἄλλην, ὡς εἴπομεν, ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς ἐξορίας του, τῷ 1808.[14]) Καὶ αὕτη ὅμως φαίνεται δὲν εἶχεν εὐδοκιμήσει καὶ ὁ Κυπριανὸς ἀνέλαβεν ὡς ἓν ἐκ τῶν πρώτων μελημάτων του νὰ ἱδρύσῃ Ἑλληνικὴν Σχολὴν ἐπὶ σταθερωτέρων βάσεων. Μόλις εἶχεν ἀντιμετωπίσει ἐπιτυχῶς, ὡς εἴπομεν, ἐντὸς δύο ἐτῶν τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἐμερίμνησε καὶ περὶ ἱδρύσεως Ἑλληνικῆς Σχολῆς, Ἑλληνομουσείου καλουμένης—τῷ 1812. Εἶναι αὕτη ἡ σήμερον συνεχιζομένη ὡς Παγκύπριον Γυμνάσιον, εἰς ὃ αὕτη συνεπληρώθη ἀπὸ τοῦ 1893.[15])

Ἀλλ' ἐνδιαφέρει ὄχι ἁπλῶς νὰ ἴδωμεν τὴν ἵδρυσιν τῆς Σχολῆς ὡς ἕνα σύνηθες ἔργον, ἔστω μεγάλης σημασίας διὰ τὴν νῆσον, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν μέχρι σήμερον καὶ εἰς τὸ μέλλον αὕτη πρέπει νὰ εἶναι πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κυπριανὸν εὐγνώμων, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐκτιμήσωμεν ἰδιαιτέρως τὰς σκέψεις, τὰς ὁποίας οὗτος διετύπωσεν ἐν τῇ ἱδρυτικῇ πράξει τῆς Σχολῆς, ἡ ὁποία διασώζεται ὡς ἓν τῶν σημαντικωτέρων κειμηλίων Κύπρου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τούτου ἐν τῷ Κώδικι Α΄ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, φέρουσα τὴν ἰδιόχειρον αὐτοῦ ὑπογραφήν. Ἀπευθυνόμενος οὗτος πρὸς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας, τοὺς εὐγενεστάτους ἄρχοντας καὶ πάντας τοὺς χριστιανούς, τονίζει ἐν ἀρχῇ τὴν σημασίαν τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς θυσίας ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, διότι, ὡς λέγει, «οἱ οὕτως ἀγωνιζόμενοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ στεφανοῦνται καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐγκωμιάζονται», παραθέτει δ' ἔπειτα ἀρκετὰ ἱστορικὰ παραδείγματα ἀποδεικτικὰ τῆς ὀρθότητος τῆς τοιαύτης ἀρχῆς. Μιμούμενος οὗτος, λέγει, ὡς ὑπεύθυνος ἔφορος

---

12 Βλ. Ἀρχ. Κυπριανοῦ, Χρονολογικὴ Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου σελ. 551. Χάκεττ—Παπαϊωάννου ἔ. ἀ. σελ. 287. Hill ἔ. ἀ. 345 κ. ἑ.

13. Βλ. Λ. Φιλίππου ἔ. ἀ. σελ. 70 κ. ἑ. 86 κ. ἑ. 135 κ. ἑ.

14. Βλ. Λ. Φιλίππου ἔ. ἀ. σελ. 87 κ. ἑ.

15. Βλ. Εὐ. Γλυκὺν ἐν Α΄ Ἐπετηρίδι Τελειοφοίτων Παγκυπρίου Γυμνασίου καὶ Διδασκαλείου σελ. 25 κ. ἑ. Σ. Μενάρδου ἔ. ἀ. σελ. 32. 137 κ. ἑ. ἔνθα καὶ τὸ πλῆρες κείμενον τῆς ἱδρυτικῆς πράξεως. Λ. Φιλίππου ἐ. ἀ. 92 κ. ἑ.

τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς νήσου τοὺς παλαιοὺς ἐκείνους ἄνδρας ἐθεώρησε πρέπον καὶ συμφέρον νὰ καταλίπῃ «ὑπὲρ πίστεως ἀγώνισμα τῇ πατρίδι πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁμοπατρίων κατὰ τὰ ἠθικὰ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικά». Ἠννόησε, προσθέτει, ὅτι ἡ Κύπρος «πάσχει μέγαν αὐχμὸν παιδείας καὶ ἔλλειψιν ἑλληνικῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι τὸ μόνον ὁποῦ στολίζουσι τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ ὁποῦ καταστήσουσι τὸν ἄνθρωπον ἄξιον τῷ ὄντι ἄνθρωπον», διὸ καὶ ἀπεφάσισεν ἅμα τῇ εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον ἀνόδῳ του νὰ «συστήσῃ μίαν Ἑλληνικὴν Σχολὴν» πρὸς ὠφέλειαν τῶν συμπατριωτῶν του.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ὁ Κυπριανὸς εἶχε πρόγραμμα ἐκ τῶν προτέρων, τοῦ ὁποίου τὴν πραγματοποίησιν ἐπεδίωξεν ἅμα τῇ ἀνόδῳ του εἰς τὸν θρόνον καὶ τὸ πρόγραμμα τοῦτο πρέπει νὰ εἶχε συλλάβει εὑρισκόμενος ἐν Βλαχίᾳ, ὅπου ζῶν, ὡς εἴδομεν, παρέβαλλε τὴν πρόοδον τῶν ἄλλων πολιτειῶν πρὸς τὴν καθυστέρησιν τῆς ἰδικῆς του πατρίδος. Περὶ τούτου ὡμίλει ὁ ἴδιος ἐν τῇ ἱδρυτικῇ τῆς Σχολῆς πράξει, ἐν ᾗ τονίζει ὅτι εἰς τὴν ἀπόφασιν περὶ ἱδρύσεως τῆς Σχολῆς προῆχθη τόσον ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν ἄλλων νήσων καὶ τόπων, ὅπως καὶ ἐκ τῶν κατηγοριῶν, τὰς ὁποίας ἤκουσε κατὰ τῶν Κυπρίων περιερχόμενος τόπους καὶ ξένας ἐπαρχίας. Καὶ προσθέτει: «Αὐτὰς λέγω τὰς κατηγορίας αὐτοῖς ὡσὶν ἀκηκοότες, καὶ ἔκτοτε τὸν ζῆλον τοῦτον ἐνδόμυχον τρέφοντες, ἤδη κυριάρχαι καταστα θέντες, συνάρσει θείᾳ ἐβάλομεν εἰς ἔργον τὸν ἀγαθόν μας σκοπόν». Σκοπὸν εἰς τὴν ἵδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς ἔταξεν ὁ Κυπριανὸς κυρίως τὴν δημιουργίαν χαρακτήρων καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς πατρίου πίστεως «ὁποῦ μὲ τὸ μέσον τῆς μαθήσεως προβαίνοντες, ὡς λέγει, εἰς τὴν ἀνδρικὴν ἡλικίαν νὰ γίνωνται ἄνδρες θεοσεβεῖς, φρόνιμοι, πολιτικοί, χρηστοήθεις, δίκαιοι, φιλοπάτριδες, φιλέμποροι». Τὸ τελευταῖον συνεδύαζε μὲ τὸν προσπορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν συστατικῶν, διότι ἐθεώρει ὅτι τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς ζωῆς δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀνεξάρτητον τῆς ἀρετῆς καὶ ἰδίᾳ τῆς δικαιοσύνης. Παραλλήλως δὲ πρὸς τὴν ψυχικὴν διάπλασιν ὁ Κυπριανὸς ἔτασσε σκοπὸν τῆς Σχολῆς τὴν καλλιέργειαν καὶ ρύθμισιν τῆς γλώσσης τῶν νέων, ἡ ὁποία εἶχεν ἐκβαρβαρωθῇ, καὶ τονίζει ὅτι τόσον οἱ λαϊκοὶ ὅσον καὶ οἱ κληρικοὶ κατείχοντο γενικῶς ὑπὸ ἀμαθείας.

Ἡ Σχολὴ ἱδρυθεῖσα ἐντὸς κήπου ἀνήκοντος εἰς τὴν Μονὴν Μαχαιρᾶ εἶχεν ἀφιερωθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, «ἵνα περισκέπῃ καὶ διατηρῇ αὐτὴν ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναντίας, διαβολικῆς τε καὶ ἀνθρωπίνης, καὶ ἵνα δώσῃ αὐτῇ καλὴν αὔξησιν καὶ στερέωσιν καὶ καρποὺς ἀρετῆς τοῖς σπουδάζουσιν ἐν αὐτῇ νέοις» εἰς μνημόσυνον τῶν γονέων αὐτοῦ. Ταύτην δ' ἐνεπιστεύετο καὶ συνίστα εἰς πάντας μὲν τοὺς Μητροπολίτας τῆς νήσου, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ καὶ ἐκείνων, εἰς τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν «εἰς τὸ διατηρεῖν καὶ ὑπερασπίζεσθαι τὴν ἱερὰν Σχολὴν ταύτην ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, ὡς ἴδιον ἀφιέρωμα τῷ θεῷ ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς διηνεκοῦς συστάσεως τῆς Σχολῆς ταύτης, ἂν ἤθελέ το καλέσει καὶ μέχρις αἵματος», ἐξεστόμει δ' ἐν τέλει κατάρας ἐναντίον παντός, ὁ ὁποῖος ἤθελεν ἐπιβουλευθῇ τὴν Σχολήν.

Ἐξεθέσαμεν κάπως λεπτομερέστερον τὰ τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἑλληνικῆς Σχολῆς ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὡς εἴπομεν, ἡ ἱδρυτικὴ περὶ αὐτῆς πρᾶξις ἀντικατοπτρίζει ὅλον τὸ πνεῦμα τοῦ μετ' ὀλίγον Ἐθνομάρτυρος Ἱεράρχου καὶ παρουσιάζει τὸ πρόγραμμα πνευματικῆς αὐτοῦ δράσεως, τὸ ὁποῖον εἶχε καταρτίσει πολὺ πρὸ τῆς ἀνόδου του εἰς τὸν θρόνον καὶ τὸ ὁποῖον εἶχε θέσει ἀμέσως σχεδὸν εἰς ἐφαρμογὴν ἅμα τῇ ἀναρρήσει του εἰς αὐτόν, ὡς λέγει καὶ ὁ ἴδιος. Αὐτὴ δὲ αὕτη ἡ πρᾶξις ἀποτελεῖ τὸν κυριώτατον χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀνδρός.

Ἐν τῇ πράξει ταύτῃ ὁμιλεῖ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς καὶ περὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα, τὴν καλλιέργειαν τῆς ὁποίας τονίζει ὡς ἕνα τῶν κυρίων σκοπῶν τῆς Σχολῆς. Ποίαν πατρίδα ἐννοεῖ διὰ τῶν λόγων τούτων, δὲν διασαφίζεται ἐν τῇ ἱδρυτικῇ πράξει. Δὲν εἶναι δύσκολον ὅμως τοῦτο ἀμέσως νὰ διακρίνωμεν ἐκ τινος ἄλλου σημείου ἀνήκοντος εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κυπριανόν. Εἶναι τοῦτο ἡ λίαν ἐνδιαφέρουσα ἐπιγραφὴ ἡ ἀναγεγραμμένη ἐπὶ εἰκόνος τοῦ Ἁγ. Χαραλάμπου ἐν τῷ Μετοχίῳ Μαχαιρᾶ Λευκωσίας στυλογραφηθείσης τῷ 1813 ὑπ' αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Κύπρος μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐν συνδυασμῷ μνημονεύεται ὡς «αὐχοῦσα» διὰ τὸν φρουρὸν αὐτῶν Ἅγιον Χαράλαμπον. Ἡ μνεία τῆς Κύπρου ἐν τοιαύτῃ συσχετίσει εἰς τοιούτους χρόνους καὶ ὑπὸ τοιοῦτον πολιτικὸν καθεστὼς πρέπει νὰ ὑπῆρξεν ἡ ἔκφρασις τῶν ἀγνῶν ἐθνικῶν αἰσθημάτων, ὑφ' ὧν κατείχετο ὁ Ἱεράρχης, τοῦ ὁποίου τὸ βλέμμα ἦτο ἐστραμμένον πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὡς κοινὴν πάντων μητέρα καὶ τροφόν.[16]) Τὸν πόνον του διὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῆς πατρίδος ἀφήνει ὁ Κυπριανὸς νὰ ἐκφύγῃ ἐκ τοῦ στόματός του εἰς ἔκφρασιν συγκεκριμένην καὶ ἐν ἑτέρῳ ἐγγράφῳ κατακεχωρισμένῳ εἰς τὸν αὐτὸν Κώδικα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Α',[17]) εἰς τὸν ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὰς δυστυχίας καὶ τὴν κατάρρευσιν τῆς Μονῆς Μαχαιρᾶ, περὶ τῆς ὁποίας πάντοτε καὶ ὡς Ἀρχιεπίσκοπος ἐμερίμνα, ἰδίᾳ δὲ περὶ τῆς οἰκονομικῆς αὐτῆς ἀνορθώσεως. Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ προσθέτει οὗτος τὰ ἑξῆς λίαν ἐνδιαφέροντα: «Ἀλλὰ φεῦ! Ὁ ζυγὸς τῆς βαρβαρικῆς τυραννίδος, αἱ ἀξιοδάκρυτοι συμφοραὶ τῆς πατρίδος καὶ δυστυχίαι καὶ αἱ περιστάσεις αἱ καιρικαί, κατέστησαν αὐτὴν τὴν περιώνυμον μονήν, τὴν πρώην ἀρίζηλον καὶ περίβλεπτον, ὡς θέαμα καὶ πτῶμα ἐλεεινόν».

---

16) Ἀνάλογος ἐπιγραφὴ εἰς μεταγενεστέραν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Χαραλάμπου (1843) εὑρισκομένην εἰς τὴν Κεντρικὴν ἱερὰν Μονὴν Κύκκου δεικνύει ὅτι ἡ τοιαύτη μνεία εἶχε γίνει μετέπειτα σταθερά.

17. Κῶδιξ Α' σελ. 181 κ. ἑ.

Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ ἐξετείνετο καὶ εἰς ἄλλα κοινωνικὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα. Εἶναι γνωστὸν ἕως σήμερον τὸ λεγόμενον «νερὸν τοῦ δεσπότη» ἐν Στροβόλῳ, ἔργον αὐτοῦ λίαν σημαντικὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, οὐσιώδους δὲ σημασίας καὶ μέχρι τῶν σημερινῶν ἀκόμη χρόνων. Ὡσαύτως ἀξιομνημόνευτον ὑπῆρξε τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ ἄλλων σχολῶν ἐν τῇ νήσῳ, ὡς εἶναι ἡ ἐν Λεμεσῷ σχολή, ἡ ὡς πρὸς τὸ πρόγραμμα προσαρμοσθεῖσα πρὸς τὸ φιλολογικὸν Γυμνάσιον Σμύρνης καὶ Κυδωνιῶν. Ἀλλὰ τὴν προσοχήν του ἔστρεψεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς ἰδιαιτέρως εἰς τὴν πατρίδα του Στρόβολον, τοῦ ὁποίου τὸν κύριον ναὸν τὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Χρυσελεοῦσαν, τὸν ἱδρυθέντα ἐπὶ Οὔγου Δ΄ τὸν 14. αἰ., ἐπεσκεύασε ριζικῶς μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Χατζισάββα, τῆς ὅλης ἐργασίας ἀρξαμένης ἀπὸ τοῦ 1810, συμπληρωθείσης δὲ τῷ 1817, ὡς δεικνύει καὶ ἡ σήμερον σῳζομένη αὐτόθι ἐπιγραφή, ἧς ἡ ἀρχὴ ἔχει οὕτω: «Λιτὴν προσφορὰν δέξαι μικράν, μητράνανδρε κόρη, τὴν ἐκ βάθρων οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ σου, ἣν προσφέρει Κυπριανὸς Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου ἐκ τῶν σῶν τὰ σὰ λαβὼν κτλ». Μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνεψιοῦ του Χατζισάββα ἔκτισεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαιοτέρας ἐκκλησίας τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγ. Γεωργίου ἐν Στροβόλῳ, ἐδώρησεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν Χρυσελεούσης τὸ καὶ σήμερον σῳζόμενον ξυλόγλυπτον εἰκονοστάσιον, τὸν ξυλόγλυπτον ἄμβωνα, ἱερὰ σκεύη, ἐξαπτέρυγα, ἀρτοφόριον κ. ἄ. Γονυπετεῖς ὁ Κυπριανὸς καὶ ὁ Χατζισάββας παρίστανται εἰς ἀνάγλυφον σύμπλεγμα κρατοῦντες πλοῖον, ἐν ᾧ εἰκονίζεται ἡ θεοτόκος Ἐλεοῦσα τοῦ Στροβόλου, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Ὁ θείῳ ἐλέει Κύπρου Κυπριανὸς καὶ ὁ Χατζισάββας Κυριακοῦ προσκυνητής». Εἰς πίνακα δὲ λίαν ἐνδιαφέροντα παριστάνονται ἀμφότεροι οἱ δωρηταὶ προσφέροντες τὴν ὑπ' αὐτῶν οἰκοδομηθεῖσαν ἐκκλησίαν εἰς τὴν Ἐλεοῦσαν.[18])

Ὡς πνευματικὸς δὲ ἡγέτης τοῦ λαοῦ ἐθεώρησεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς περαιτέρω ὑποχρέωσίν του νὰ διαφωτίσῃ τοῦτον δι' ἐγκυκλίων ἐπὶ δύο οὐσιωδῶν ζητημάτων, τὰ ὁποῖα ἐκράτουν αὐτὸν τότε ἐν πολλῇ ἀνησυχίᾳ. Ἡ μία τούτων ἀναφέρεται εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ἀκρίδων, αἱ ὁποῖαι κατέστρεφον τότε τὰ πάντα ἐν τῇ νήσῳ καὶ διὰ τοῦτο καὶ οὐδὲν φυτὸν διέφευγε τὸν ὄλεθρον, ὥστε πλεῖστοι κάτοικοι ἐξεπατρίζοντο καὶ ὁ πληθυσμός, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη πολὺ ἐλαττωθῇ, ὠλιγόστευεν ἀκόμη περισσότερον. Ἡ ἐπικρατοῦσα πρόληψις ὅτι αἱ ἀκρίδες δὲν ἀποθνῄσκουν φονευόμεναι, ἀλλὰ τοὐναντίον πολλαπλασιάζονται, συνετέλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν χειροτέρευσιν τῆς καταστάσεως. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἐξήγει εἰς τὴν ἐγκύκλιόν του ὅτι αἱ ἀκρίδες φονευόμεναι δὲν ἀνίστανται, ἀλλ' ὅτι αἱ ἀνιστάμεναι εἶναι αἱ ζῶσαι αἱ κατατρώγουσαι τὰς σάρκας

18. Περὶ τῶν ἐν Στροβόλῳ ἔργων τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ βλ. λεπτομερῶς Κ. Μυριανθέως ἔ. ἀ. σ. 45 κ. ἑ. Πίνακες 8—17.

τῶν φονευθεισῶν, παρώτρυνε τὸν λαὸν νὰ μὴ ἀναμένῃ τὴν σωτηρίαν του μοιρολατρικῶς, ἀλλ' ὅτι θὰ ἔπρεπεν ὁ ἴδιος νὰ ἀναλάβῃ τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα. Τὸ πρᾶγμα ἐνδιαφέρει ὄχι μόνον, διότι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς ἀντιμετωπίζει ζητήματα οὐσιώδους σημασίας διὰ τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ διότι ἀποδύεται εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν προλήψεων τοῦ λαοῦ, ὑπὸ τῶν ὁποίων δυστυχῶς συχνότατα οὗτος πάσχει, καὶ ὡς φωτισμένη διάνοια αὐτὸς τὸν παροτρύνει νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα μὲ τὸν φακὸν τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ὀρθῆς κρίσεως, οὐχὶ δὲ μὲ τὸν φακὸν τῶν φθοροποιῶν προλήψεων.

Ἡ δευτέρα ἐγκύκλιος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ ἀναφέρεται εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐλευθεροτεκτόνων, τῶν ὁποίων αἱ δοξασίαι εἶχον τότε ἀρχίσει νὰ διαδίδωνται ἐν τῇ νήσῳ, ἔστω καὶ ἂν δὲν εἶχεν ἀκόμη ἱδρυθῇ στοά. Τὴν ὀργάνωσιν ταύτην ὁ Κυπριανὸς καταδικάζει, ἡ δὲ τοιαύτη καταδίκη ἡρμηνεύθη ὑπό τινων ὡς ὀφειλομένη εἰς ἐπέμβασιν τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν πρὸς ματαίωσιν τῆς δράσεως τῶν Φιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐθεωρήθη ὅτι ἐκρύπτοντο ὑπὸ τὴν κίνησιν τῶν ἐλευθεροτεκτόνων. Οὐδεμία ἔνδειξις περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως ὑπάρχει, τοὐναντίον γνωρίζομεν ὅτι οἱ φιλικοὶ εἰς Κύπρον ἦλθον ὀλίγα μόλις ἔτη πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ οὐχὶ ἀπὸ τοῦ 1815, ὅτε χρονολογεῖται ἡ ἐγκύκλιος, εἴμεθα δὲ βέβαιοι ὅτι παρουσιάζετο τότε πράγματι κίνησις τῶν ἐλευθεροτεκτόνων[19]) ἐν τῇ νήσῳ. Ἡ προστασία τοῦ ποιμνίου ἀπὸ τοιούτων ὀργανώσεων ἦτο ζήτημα τῆς πνευματικῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἱεράρχου καὶ δὲν δύναται νὰ συσχετισθῇ πρὸς τὰ πολιτικὰ ζητήματα τὰ διαδραματιζόμενα τότε ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ καὶ τὰ μετ' ὀλίγα ἔτη ἐν Κύπρῳ διαδραματισθέντα. Ὁμιλεῖ ἄλλως τε σαφῶς ὅτι οἱ ἐλευθεροτέκτονες—φαρμασόνοι—ἦσαν ἐχθροὶ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἀφοῦ ἡ κίνησις αὕτη περιέλαβε καὶ Ὀθωμανοὺς ἐν τῇ νήσῳ. Τὸ ὅτι ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ἀναφέρει ὅτι οὗτοι ἦσαν ἐχθροὶ καὶ τοῦ βασιλέως—δηλ. τοῦ Σουλτάνου—οὐδόλως ἐνισχύει ἀντίθετον ἄποψιν, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ἡγεμόνες πάντοτε ἐθεώρουν ὑπόπτους καὶ ἐπικινδύνους πάσας τὰς μυστικὰς ὀργανώσεις. Τοῦτο εἴδομεν νὰ συμβαίνῃ καὶ εἰς τὴν σύγχρονόν μας ἐποχήν.

Ἡ ἐπαφὴ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας πρὸς τὴν Κύπρον καὶ τὸν Ἐκκλησιαστικὸν καὶ Ἐθνικὸν ἀρχηγόν της ἡ συντελεσθεῖσα ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἐκαλύφθη ὑπὸ τοῦ πέπλου τοῦ θρύλου, τὸν ὁποῖον παρέλαβον μετά τινας δεκάδας ἐτῶν καὶ ἐπανέλαβον εἰς τὰ ἱστορικὰ των ἔργα συγγραφεῖς οἷος ὁ Ἰωάννης Φιλήμων καὶ ἄλλοι νεώτεροι.[20]) Ὑπὸ ἄλλων ὅμως ἠμφεσβητεῖτο ὡς

19. Πρβλ. Χ. Παπαϊωάννου, «Φῶς» σελ. 37. Βλ. Ν. Κυριαζῆν, Κυπρ. Χρον. Ζ΄ 40 κ. ἑ.

20. Βλ. Ἰ. Φιλήμονος, Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Α΄ σελ. 53 κ. ἑ.

δῆθεν μὴ ἀποδεικνυομένη ὑπὸ τῶν γεγονότων. Αἱ πρόσφατοι ὅμως ἔρευναι εἰς τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, αἱ ὁποῖαι ἀπεκάλυψαν τὴν ἐνεργοτέραν συμμετοχὴν τῶν Κυπρίων εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν διεπίστωσε καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο πέραν πάσης ἀμφιβολίας.[21]) Κατὰ τὰς θετικὰς ταύτας πληροφορίας πρῶτος ὁ Μετσοβίτης Φιλικὸς Ὕπατρος ἐπισκεφθεὶς τὴν Κύπρον καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κυπριανὸν εὗρε τοῦτον καὶ τοὺς προκρίτους τῆς νήσου προθύμους νὰ συνεισφέρωσι χρήματα καὶ τρόφιμα ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος. Ταῦτα ἐνετάλη παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ὁ Φιλικὸς Ἀντώνιος Πελοπίδας νὰ παραλάβῃ παρὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῇ συνοδείᾳ ἐμπίστου προσώπου αὐτοῦ νὰ μεταφέρῃ εἰς Πάτρας τῆς Πελοποννήσου. Εἰς τὸν Ἀρχιμανδρίτην Δικαῖον ἐδόθησαν τὰ γράμματα, τὰ ὁποῖα θὰ μετέφερεν ὁ Πελοπίδας πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου. Εἰς τὸ πρὸς τὸν Πελοπίδαν γράμμα του ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἔγραφεν ὅτι θὰ ἔπρεπεν ἐπιστρέφων οὗτος ἐξ Αἰγύπτου νὰ διέλθῃ ἐκ Κύπρου, ἐγχειρίσῃ τὸ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον γράμμα καὶ παρακινήσῃ νὰ συνεισφέρῃ τὰ τῆς ὑποσχέσεώς του, τὰ δὲ προσφερθησόμενα ἔπρεπε νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ ἐν Πάτραις ὁρισθέντα Ἰωάννην Παππᾶ Διαμαντόπουλον. Εἰς δὲ τὸ πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον γράμμα ὁ Ὑψηλάντης ἔγραφεν ὅτι ἐπληροφορήθη παρὰ τοῦ Ὑπάτρου τὴν ὑποσχεθεῖσαν γενναίαν εἰσφορὰν ὑπὲρ τοῦ Σχολείου τῆς Πελοποννήσου, τοῦ ὁποίου οὗτος ἦτο γενικὸς ἔφορος. Εὐχαριστῶν δὲ εἰδοποιεῖ ὅτι ἡ ἔναρξις τοῦ Σχολείου ἤγγιζε καὶ ὁ Πελοπίδας θὰ τὸν ἐβεβαίωνε διὰ ζώσης περὶ τῆς ὁσονούπω ἀνεγέρσεως τοῦ ἱεροῦ τούτου καταστήματος καὶ ἀνέμενε τὴν ἀποστολὴν τῆς ὑποσχεθείσης παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμογενῶν τῆς νήσου εἰσφορᾶς εἰς χρῆμα καὶ εἰς ζωοτροφίας. Ἐξέφραζε περαιτέρω τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ Μακαριότης του θὰ ἐφιλοτιμεῖτο νὰ δείξῃ τὴν συνεισφορὰν ἀξίαν τοῦ μεγάλου ζήλου καὶ πατριωτισμοῦ Αὐτῆς καὶ ὅλου τοῦ ποιμνίου. Πᾶς τις δύναται νὰ ἐννοήσῃ, ποῖον ἦτο τὸ ἀνεγειρόμενον Σχολεῖον τῆς Πελοποννήσου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο παρὰ τῶν Κυπρίων εἰσφορά.

Δὲν γνωρίζομεν λεπτομερείας περὶ τῆς διεκπεραιώσεως παρὰ τοῦ Ἀντωνίου Πελοπίδου τῆς ἐντολῆς ταύτης τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλ' ἡ μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ ἐπαφὴ τῶν Φιλικῶν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ ἀναφέρονται, προηγήθησαν ἤδη ὀλίγα ἔτη καὶ τοποθετοῦνται τῷ 1818. Τέσσαρες ἀπεσταλμένοι εἶχον ἔλθει καὶ ἐφιλοξενήθησαν διὰ λόγους προνοίας εἰς τὴν ἔναντι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἑλληνικὴν Σχολήν. Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τούτου ὁ Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὅμιλος Κύπρου ἐνετοίχισεν, ὡς εἶπον, ἐν ἀρχῇ ἀναμνηστικὴν πλάκα εἰς τὸ ὑπόγειον τῆς Σχολῆς, τὸ παλαιότερον

21. Βλ. Ἐ. Πρωτοψάλτην ἐν περιοδικῷ «Ἑλληνικὴ Κύπρος» 1953 σελ. 245. 252. Hill ἔ. ἀ. σ. 124. Πρβλ. Θ. Βαγενᾶ, Χρονικὰ τῆς Κύπρου σελ. 63 κ. ἑ.

τμῆμα αὐτῆς τὸ προερχόμενον ἐκ τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ ἡ ὁποία μετ' ὀλίγον θὰ ἀποκαλυφθῇ ὡς ἐλαχίστη τιμὴ πρὸς τοὺς ἥρωας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι διαπλέοντες τὰς θαλάσσας ὑπὸ δυσμενεστάτους οἰωνοὺς ἦλθον εἰς τὴν μικράν μας πατρίδα καὶ παρέμειναν ἐπ' ὀλίγον ἐν αὐτῇ χάριν ἱερωτάτου σκοποῦ, ἀποτελοῦσι δ' οὕτω τὸν ἄρρηκτον δεσμὸν τῆς νήσου ἡμῶν μετὰ τῆς ἐπαναστατησάσης καὶ ἐλευθερωθείσης ἑλληνικῆς πατρίδος.

Αἱ τοιαῦται συνεννοήσεις τῶν Φιλικῶν μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ ἄλλων σημαινόντων προσώπων τῆς νήσου ἀποτελοῦσι τὸ προοίμιον τῶν τραγικῶν σκηνῶν, αἱ ὁποῖαι μετ' ὀλίγον ἔμελλον ἐν αὐτῇ νὰ ἐκτυλιχθῶσιν. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἶχεν ἀπὸ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1821 ἐν Πελοποννήσῳ κηρυχθῆ μετὰ τὴν κατὰ Φεβρουάριον γνωστὴν ἐν Ἰασίῳ προκήρυξιν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου καὶ βαθμηδὸν ἐξετείνετο εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, τὰς νήσους καὶ τὰς βορειοτέρας ἑλληνικὰς χώρας. Ἡ Κύπρος δὲν περιελήφθη εἰς τὴν δίνην τῶν ἐπιχειρήσεων οὔτε ἀμέσως οὔτε βραδύτερον. Ἡ ἄφιξις εἰς Λάρνακα τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ Θεοφίλου Θησέως καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ διανομὴ ἐπαναστατικῶν φυλλαδίων, ἡ παρουσία μετ' ὀλίγον τοῦ Ἕλληνος θαλασσινοῦ ἥρωος Κανάρη εἰς αὐτήν, ὡς ἀναφέρεται, τὴν 19 Ἰουνίου 1821[22]) καὶ ἡ μελετηθεῖσα ἐκστρατεία εἰς Λίβανον, περὶ τῆς ὁποίας πρόσφατοι ἀποκαλύψεις ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ἔχουν δημοσιευθῆ, μᾶς πείθουν ὅτι καὶ ἡ Κύπρος ἔπρεπε νὰ περιλαμβάνεται μεταξὺ τῶν ὑπὸ ἐξέγερσιν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις θὰ τὸ ἐπέτρεπον ἢ θὰ τὸ ἀπῄτουν. Ἄλλαι πληροφορίαι ἀναφέρουν ὅτι ὁ Ἀρχιμανδρίτης Θεόφιλος Θησεύς, ἀνεψιὸς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ, ἔφθασεν εἰς Λάρνακα τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1821 καὶ διεμοίραζε φυλλάδια ἐπαναστατικοῦ περιεχομένου. Καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ὑπάρχει ἡ πληροφορία ὅτι ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν ἐν τῇ νήσῳ ἐπιστολὰς παρακινούσας εἰς ἐξέγερσιν. Εἶχον ἤδη προηγηθῆ τὰ γεγονότα τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου Ε', ὥστε νὰ ἐγνώριζε καὶ οὗτος, εἴτε ἐκινεῖτο πρὸς ἐξέγερσιν εἴτε παρέμενεν ἐν ἡσυχίᾳ, τί τὸν ἀνέμενε. Πιθανὸν αἱ πρότεραι ἐπιφυλάξεις αὐτοῦ περὶ ἐνεργοῦ δράσεως ἐν Κύπρῳ ὀφειλόμεναι εἰς δικαίαν σύνεσιν, νὰ εἶχον ἤδη ὑποχωρήσει καὶ νὰ ἐμελέτα οὗτος ἐνεργὸν πλέον ἀνάμειξιν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Πάντως οἱ Τοῦρκοι τῆς νήσου εὑρίσκοντο εἰς μεγάλην ταραχὴν καὶ σύγχυσιν. Ὁ νέος Κυβερνήτης τῆς νήσου Κουτσιοὺκ εἰς τὴν πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην ἔκθεσίν του περιέγραφε τὸν Ἀρχιεπίσκοπον, τοὺς Ἕλληνας ἐπισκόπους καὶ τοὺς λοιποὺς προκρίτους τῆς νήσου ὡς στασιάζοντας καὶ ἑτοίμους νὰ ἐπαναστατήσωσι.[23]) Δὲν

22. Βλ. Hill ἔ. ἀ. σ. 125. Θ. Βαγενᾶ ἔ. ἀ. σελ. 68 κ. ἑ.
23. Βλ. Hill ἔ. ἀ. σ. 125 σημ. 3.

δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν Τούρκων περὶ μελετωμένου κινήματος ὡς ἀποβλέποντας ἁπλῶς εἰς τὸ νὰ δικαιολογήσωσι τὰ ἐγκλήματά των εἴτε ἐκ τῶν προτέρων εἴτε ἐκ τῶν ὑστέρων. Τὰ γεγονότα πείθουν ὅτι τὴν κατάστασιν ἀντίκρυσαν οἱ Τοῦρκοι δι' ἀποστολῆς στρατοῦ ἐκ μερικῶν χιλιάδων προερχομένων ἐκ Καραμανίας. Ἐκτελέσεις εἶχον ἤδη ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου. Περὶ τούτου μᾶς πληροφοροῦσιν ἀξιόπιστοι σύγχρονοι ξέναι πηγαί. Ἡ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου περὶ ἀφοπλισμοῦ πάντων τῶν κατοίκων ἐπηκολούθησε τὴν 23. Ἀπριλίου, ἐξετελέσθη δὲ ἄνευ δυσχερείας. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς—ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ Κυβερνήτου τῆς νήσου ὡς ρητῶς ὑπ' αὐτοῦ ἀναφέρεται—ἀπηύθυνεν ἐγκύκλιον πρὸς τὸν λαὸν παρακινῶν εἰς ἡσυχίαν. Εἶναι αὕτη τὸ τελευταῖον ἔγγραφον χρονολογούμενον ἀπὸ 16. Μαΐου 1821 καὶ λίαν ἐνδεικτικὸν τῆς σοβαρότητος τῆς ἐν τῇ νήσῳ καταστάσεως. «Προσέχετε, ἔγραφε, διὰ τὸν θεόν, τέκνα, νὰ μὴ ὑποπέσητε εἰς τὸ παραμικρὸν ἐλάττωμα μήτε λόγον μήτε ἔργον, διότι ὅποιος εἰς τοιούτους καιροὺς εἶναι ἀπρόσεκτος εἰς τοὺς λόγους του ἢ εἰς τὰ ἔργα του παιδεύεται μὲ κεφαλικὴν τιμωρίαν». Εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ χρῆσις τῆς λέξεως ἀπρόσεκτος δὲν δύναται νὰ εἶναι τυχαία. Δηλοῖ ἀναμφισβητήτως τὴν παρακίνησιν εἰς στάσιν διὰ λόγου ἢ ἔργου. Περαιτέρω ὅμως λέγει ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλουν δοκιμάσει τὸ παραμικρὸν θὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τοῦ Κυβερνήτου. Καὶ τοῦτο ἐνδεικτικὸν τοῦ ὅτι ἡ ἐγκύκλιος ἐξεδόθη κατ' ἐπιταγήν. Καὶ ἐν ὑποσημειώσει ἀνεφέρετο ὅτι ἦτο διαταγὴ τοῦ Ἐφένδη νὰ ἀναγνωσθῇ ἡ ἐγκύκλιος «εἰς ὅλους τοὺς ραγιάδες διὰ τὴν ἡσυχίαν των».[24]) Ἡ τοιαύτη διπλοπροσωπία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχηγῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ἰδίως δὲ κατὰ δυσχειμέρους περιστάσεις, δὲν εἶναί τι τὸ ἀσύνηθες. Τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς ἐπιπολαίως ἐξετάζοντας τὰ πράγματα ἱστορικοὺς ἐρευνητάς, ξένους καὶ ἡμετέρους, νὰ κατηγορήσωσι τὴν ἐκκλησίαν ὅτι ὄχι μόνον προστάτις τοῦ λαοῦ δὲν ἦτο, ἀλλ' ὅτι τοὐναντίον ἐξεμεταλλεύετο τὴν ἐθναρχικήν της ἰδιότητα εἰς βάρος τοῦ λαοῦ συνεργαζομένη μετὰ τῶν δυναστῶν τοῦ γένους. Οὐδὲν τούτων ἀναληθέστερον καὶ ἀδικώτερον. Αἱ ὑπηρεσίαι, τὰς ὁποίας προσέφερεν ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ δουλεῦον γένος, εἶναι ἀνεκτίμητοι καὶ οὐδεὶς δίκαιος κριτὴς δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἄνευ αὐτῆς τὸ ἔθνος σήμερον ἢ δὲν θὰ ὑφίστατο ἢ ὅτι θὰ ὑφίστατο ὑπὸ πολὺ διάφορον μορφὴν τῆς σημερινῆς.

Ἀλλ' ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ τραγικὰ γεγονότα. Ταῦτα ἐξετυλίσσοντο ραγδαίως τόσον, ὥστε ἡ τύχη τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ, τῶν λοιπῶν Μητροπολιτῶν καὶ τῶν προκρίτων τῆς νήσου νὰ εἶχεν ἤδη ἐνωρὶς κριθῇ. Ὅπως ἀναφέρουν τὰ ἔγγραφα τοῦ ἐν

24. Βλ. Περιοδικὸν «Ἀπόστολος Βαρνάβας» 1930 σελ. 440 κ. ἑ. Hill ἔ. ἀ. σελ. 128 σημ. 2.

Κύπρῳ Γαλλικοῦ Προξενείου τὰ δημοσιευθέντα ὑπὸ Ν. Κυριαζῆ, ὁ Κυβερνήτης «καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπηγχόνιζεν, ἐστραγγάλιζεν ἢ κατεκρεούργει εἰς τὴν Λευκωσίαν δυστυχεῖς ἀνθρώπους».[25]) Δὲν θὰ εἰσέλθω εἰς τὴν λεπτομερῆ ἔκθεσιν τῶν γεγονότων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀπὸ πολλὰς πηγὰς γνωστά. Δὲν εἶναι τοῦτο σκοπὸς τῆς παρούσης ἐπιμνημοσύνου ὁμιλίας. Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ μὴ ἀναφερθῶ εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ, ὅπως μᾶς τὰς περιγράφει ὁ ἄγγλος περιηγητὴς Carne, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τὴν Κύπρον καὶ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐκτελέσεώς του.[26]) Ἐν μέσῳ τῆς φρίκης καὶ τοῦ τρόμου, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὸν Ἄγγλον Πρόξενον, ὁ Carne δὲν ἐδίστασε νὰ γνωρίσῃ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κυπριανόν, ὁ ὁποῖος τὸν ἐφιλοξένησεν εἰς οἰκίαν τινὰ καὶ τὸν ἐπεσκέφθη, μόλις ἐνύκτωσεν. Ἦτο, λέγει οὗτος, πολὺ εὐγενοῦς καὶ ἀξιοπρεποῦς ἐμφανίσεως καὶ ἔλεγε πρὸς αὐτόν. «Ὁ θάνατός μου δὲν ἀπέχει πολύ. Γνωρίζω ὅτι δὲν ἀναμένουσι παρὰ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, διὰ νὰ μὲ θανατώσωσιν». Ἐνῶ δ' ἐκάθισαν μαζὶ εἰς τὴν τράπεζαν, συνεχίζει ὁ Carne, Τοῦρκος στρατιώτης ἐκάλεσε τὸν Κυπριανὸν νὰ μεταβῇ κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυβερνήτου πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' οὗτος ἀπήντησε μετ' ἀποφασιστικότητος ὅτι ἤρνεῖτο νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸ μήνυμα. Οἱ κληρικοί, προσθέτει, ἦσαν περίτρομοι, ἀλλ' ὁ Κυπριανὸς προσεπάθει νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ μὲ κάθε τρόπον. «Ἦτο πολὺ συγκινημένος καὶ ταραγμένος, λέγει ὁ Carne ἐπὶ λέξει. Ἀλλὰ τὴν εὐγενικήν του μορφὴν ἐφώτιζε ζωηρὰ ἐνεργητικότης, ὅταν ἡ σκέψις του προσηλοῦτο εἰς τὰς σκληρότητας τοῦ δυνάστου, καὶ ἐμαρτύρει τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ὑπομείνῃ ἐπὶ μακρότερον τὴν ἐπιτεινομένην ὑβριστικότητά του, ἐνῶ παρώτρυνε τοὺς ἀκροατάς του νὰ ἀναμένωσι τὰ χείριστα ἀκόμη. Οὐδεὶς διέκοψεν αὐτόν, διότι ταῦτα ἐφαίνοντο ὡς ἀποχαιρετηστήριοι λόγοι τοῦ ἐξαιρέτου τούτου ποιμενάρχου πρὸς τὸ περίτρομον ποίμνιόν του, τὸ ὁποῖον ἀναμφιβόλως διησθάνετο ὅτι, ὅταν τὸ ἔξέχον καὶ διακεκριμένον πνεῦμα, ποὺ εἶχε διαφυλάξει καὶ παρηγορήσει αὐτούς, θὰ εἶχεν ἀποστῇ, θὰ ἔπιπτεν ἀπροστάτευτον καὶ λεία εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του». Προσθέτει ἔπειτα ὁ Carne ὅτι τὸν ἠρώτησε, διατί ἐν τῷ μέσῳ τοιούτων κινδύνων δὲν ἐμερίμνησε διὰ τὴν ἰδίαν του σωτηρίαν καὶ διατί δὲν ἐγκατέλειπε τὴν νῆσον. «Αὐτός, λέγει, ἐδήλωσεν ὅτι θὰ παρέμενε, διὰ νὰ προσφέρῃ πᾶσαν εἰς αὐτὸν δυνατὴν προστασίαν μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς καὶ ὅτι εἶχεν ἀπόφασιν νὰ συναπολεσθῇ μετ' αὐτῶν».

Καὶ τῷ ὄντι ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς ἔπιπτε μετ' ὀλίγον μετὰ τῶν λοιπῶν Μητροπολιτῶν καὶ ἄλλων ἀνωτέρων ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν καὶ τῶν προκρίτων τῆς νήσου τὴν 9. Ἰουλίου ἀπ-

25. Βλ. Ν. Κυριαζῆν ἐν περιοδικῷ Κυπρ. Χρον. Ζ' σελ. 51.

26. Μετάφρασιν τῶν ἐντυπώσεων τοῦ Ἄγγλου περιηγητοῦ ἐδημοσίευσεν ὁ Ν. Κυριαζῆς εἰς τὸ αὐτὸ περιοδικὸν Κυπρ. Χρον. Ζ' σελ. 43 κ. ἑ.

αγχονιζόμενος ἐπὶ τῆς συκομορέας τῆς πλατείας Σεραγίου.[26α]) Ἔδειξε κατὰ τὸν Carne, ἀντλοῦντα ἐκ πληροφοριῶν, ἀσύνηθες θάρρος καὶ ἀξιοπρέπειαν. Ἐγονυπέτησε, λέγει, εἰς τὸ μέσον τῶν νεκρῶν σωμάτων—ὁ Carne δέχεται ὅτι πρῶτον ἀπεκεφαλίσθησαν οἱ Μητροπολῖται—καὶ ἐνεπιστεύθη τὸ πνεῦμά του εἰς χεῖρας τοῦ Ὑψίστου. Ἀπέθανε, λέγει, χωρὶς κανένα ψίθυρον». Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ ὑπῆρξε τὸ κορύφωμα τῆς ἀπὸ μηνῶν ἀσκουμένης διὰ ποικίλων μέσων καὶ τῶν σφαγῶν τρομοκρατίας. Ἡ φρίκη ποὺ κατέλαβε τὸν λαὸν εἶναι ἀπερίγραπτος. Διαγράφεται παραστατικὰ εἰς τὴν γνωστὴν μέχρι σήμερον ἔκφρασιν «τὸν καιρὸν τῆς καταδρομῆς». Ζωηρὰν ἀπήχησιν τῆς φρίκης ταύτης μᾶς παρέχουν τὰ ἔγγραφα τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου Κύπρου, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὰ τραγικὰ γεγονότα. Ἓν τούτων ὑπὸ ἡμερ. 4. Αὐγούστου μὲ τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, ἤτοι 17 ἡμέρας μετὰ τὴν 9. Ἰουλίου, ἀναφέρει: «Σφαγὴ ὑπὸ μορφὴν νομιμότητος ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν παρατεινομένη ἐθέρισε τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς νήσου, τοὺς τέσσαρας ἐπισκόπους καὶ ὅλους τοὺς ὁπωσδήποτε σημαίνοντας ἢ κατέχοντας ὀλίγα γρόσια». Καὶ ἕτερον ὑπὸ ἡμερ. 6. Αὐγούστου ἀναφέρει: «Καθ' ἑκάστην ἐκδίδει καὶ νέον κατάλογον προγεγραμμένων, ἐκ τῶν ὁποίων κανεὶς δὲν ἐκφεύγει. Ὅλα τὰ χωρία ἠρημώθησαν». Αἱ σφαγαὶ εἶχον ἐκταθῆ εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὴν ὕπαιθρον εἰς βαθμὸν ποὺ ὁ Carne τὰς παραβάλλει πρὸς τὴν σφαγὴν τῆς Χίου. Ὡς εἰρωνεία ἤχουν οἱ λόγοι τοῦ Προξένου τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος ὑπὸ ἡμερ. 17 Αὐγούστου ἐπληροφόρει τὸ Ὑπουργεῖόν του ὅτι ἐθλίβετο, διότι οἱ ἐκτελεσθέντες ἦσαν ὀφειλέται τοῦ γαλλικοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ὑπηκόων τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας.[27])

Τὰ πτώματα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ, τῶν Μητροπολιτῶν καὶ τῶν λοιπῶν προκρίτων, οἱ ὁποῖοι ἐξετελέσθησαν τὴν πρώτην ἡμέραν, παρεδόθησαν εἰς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Λευκωσίας καὶ ἐτάφησαν εἰς τὸν ναὸν Φανερωμένης, εὑρίσκονται δὲ καὶ σήμερον τὰ ὀστᾶ των θαμμένα εἰς τὸ εἰδικῶς ἱδρυθὲν παρὰ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ βῆμα Μαυσωλεῖον, ὅπου ἀναπαύονται ἐν εἰρήνῃ καὶ καλοῦσιν ἅπαξ μὲν τοῦ ἔτους εἰς κοινὴν ὑπὲρ αὐτῶν προσευχήν, ἀλλὰ καθημερινῶς εἰς αἰώνιον μνημόσυνον τῆς θυσίας των. Τὰ πτώματα τῶν ἐκτελεσθέντων τὰς ἄλλας ἡμέρας — τὸ σύνολον τούτων ἀναφέρεται ὅτι ἀνήρχετο εἰς πέντε περίπου ἑκατοντάδας, ἀλλ' ἴσως νὰ εἶναι πολὺ περισσότερον,—ἐρρίφθησαν κάτω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως, τῆς ὁποίας αἱ πύλαι εἶχον κλεισθῆ τὰς τελευταίας ἡμέρας πρὸς ἀπομόνωσιν αὐτῆς, παραληφθέντα δ' ὑπό τινων Ἑλλήνων ἐτάφησαν εἰς τὰ νεκροταφεῖα τῶν Ἁγίων Ὁμολογητῶν καὶ τῆς Παλουριωτίσσης, χωρὶς τὰ λείψανά των νὰ διατηρηθοῦν μετέπειτα. Τὸ ἡρω-

26α. Ἐκτενὴς περιγραφὴ τῶν τραγικῶν σκηνῶν παρὰ Γ. Κηπιάδη, Ἀπομνημονεύματα τῶν κατὰ τὸ 1821 ἐν τῇ νήσῳ Κύπρῳ τραγικῶν σκηνῶν.

27. Βλ. Ν. Κυριαζῆν, Κυπρ. Χρον. Ζ' σελ. 55 κ. ἑ.

ϊκὸν τέλος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ θυσιασθέντων ὡς καὶ τὴν ἡρωϊκὴν θυσίαν τοῦ Ἐθνομάρτυρος Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου Ε' μᾶς ἐνθυμίζει ἡ θυσία τῶν Κυπρίων Ἐθνομαρτύρων.

Εἰς τὴν ἰταλικὴν ἐφημερίδα Notizie del Giorno ἐν Ρώμῃ ἐκδιδομένην ὑπὸ αὐτόπτου μάρτυρος ἐδημοσιεύοντο κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1821 τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ τοῦ μεγέθους τῆς ἐπακολουθησάσης τρομοκρατίας. «Ποῖον δὲν κινεῖ εἰς οἶκτον ἡ νῆσος ἐκείνη, γράφει ἡ ἰταλικὴ ἐφημερίς, βλέποντα αὐτὴν ἐρημωθεῖσαν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων της, ἐξ ὧν ἄλλοι ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἔφυγαν, ἄλλοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἀσπασθῶσι τὸν Μωαμεθανισμὸν καὶ ἄλλοι τέλος ἐκ τοῦ φόβου τῶν βασάνων καὶ τῶν φόρων εὑρίσκονται ἡμιθανεῖς... Ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα ἐπλουτίσθησαν ἢ ἐξ ἰδίων κεφαλαίων ἢ ἐκ δωρεῶν καὶ βοηθειῶν καὶ ἀφθόνων ἱερῶν σκευῶν ἐγυμνώθησαν ἤδη παντελῶς, αἱ πεδιάδες εἶναι ἤδη ἔρημοι, ἡ γεωργία παντελῶς κατεστράφη καὶ διεκόπη πᾶσα ἐμπορικὴ συναλλαγή».[28])

Μετ' ὀλίγον τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου ἀποκατεστάθησαν, ἀναβιβασθέντων εἰς τοὺς θρόνους ἄλλων προσώπων ὑπ' αὐτῶν τῶν φονέων, ἐνῷ ἄλλοι τινὲς κατέφευγον εἰς τὴν ξένην τῇ βοηθείᾳ τῶν εὐρωπαϊκῶν Προξενείων. Ἐν ταύτῃ δὲν ἐζήτησαν ἁπλῶς ἄσυλον πρὸς σωτηρίαν των, οὐδὲ ἔζησαν ἐν ἡσυχίᾳ ἀναμιμνῃσκόμενοι μόνον μετὰ θλίψεως τῶν τραγικῶν γεγονότων. Τοὐναντίον ἐπεζήτησαν νὰ γίνωσιν ἔστω καὶ μακρὰν τῆς Κύπρου εὑρισκόμενοι συνεχισταὶ τοῦ μεγάλου ἔργου τῶν θυσιασθέντων καὶ ἐκάλεσαν εἰς ἐκδίκησιν κατὰ τῶν τυράννων διὰ μιᾶς πλέον φανερᾶς προκηρύξεως, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ἓν τῶν ἀξιολογωτέρων ἐγγράφων τῆς νεωτέρας Κυπριακῆς Ἱστορίας. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐκδοθὲν τὴν 6. Δεκεμβρίου τοῦ 1821 καὶ ὑπογραφόμενον ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Τριμυθοῦντος Σπυρίδωνος, τοῦ Ἐξάρχου Ἀρχιεπισκοπῆς Ἰωαννικίου, τοῦ μετέπειτα ἀναγορευθέντος Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἐκτελεσθέντος Ἀρχιεπισκόπου Κυπριανοῦ Ἀρχιμανδρίτου Νικολάου Θησέως καὶ ἄλλων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἐστάλη ἐκ Μασσαλίας εἰς Κύπρον καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν αὐτὴν ἰταλικὴν ἐφημερίδα, τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω, Notizie del Giorno. Ἐν ταύτῃ, ἀφοῦ πρῶτον ἀναφέρονται οἱ ὑποκύψαντες εἰς τὰς σφαγάς, τὰ βασανιστήρια καὶ τὰς δηώσεις ἐν τῇ νήσῳ, προ-

28. Μετάφρασις ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν ἐν Λευκωσίᾳ ἐκδιδομένην ἐφημερίδα «Φωνὴ τῆς Κύπρου» τοῦ ἔτους 1886 ἀρ. 163. Πρβλ. καὶ Ν. Κυριαζῆν εἰς Κυπρ. Χρον. ΙΓ' σ. 250 κ. ἑ. Περὶ τῆς ἐπακολουθησάσης τρομοκρατίας μᾶς διαφωτίζει ἐπαρκῶς χειρόγραφος κῶδιξ τοῦ Ἡγουμένου Κύκκου Χαραλάμπου (1821—24) τοῦ διαδεχθέντος τὸν ἀπαγχονισθέντα Ἡγούμενον Ἰωσήφ. Περὶ τούτου διελάβομεν εἰς ἀνακοίνωσιν πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Αὕτη θὰ δημοσιευθῇ εἰς τὸν προσεχῶς ἐκδοθησόμενον τόμον τοῦ Ἐπιστημονικοῦ αὐτῆς Δελτίου.

βαίνουσιν εἰς τὴν ἑξῆς λίαν ἀξιομνημόνευτον διακήρυξιν: «Νομίζομεν ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὅτι ἔχομεν κάθε δίκαιον νὰ μὴ γνωρίζωμεν πλέον διὰ διοίκησιν τοὺς αἱμοβόρους τούτους λῃστάς, ἀλλὰ συμφώνως μὲ τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν Ἕλληνας θέλομεν προσπαθήσει τὴν ἐλευθερίαν τῆς εἰρηνικῆς ἡμῶν, πάλαι μὲν μακαρίας, ἤδη δὲ τρισαθλίας νήσου Κύπρου». Ὁρίζουν ἔπειτα ὡς ἐπίτροπον αὐτῶν τὸν Νικόλαον Θησέα, διὰ νὰ περιέλθῃ τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας καὶ προπαγανδίσῃ παρὰ τοῖς χριστιανοῖς μονάρχαις ὑπὲρ τῆς Κύπρου, «νὰ ἑτοιμάσῃ δύναμιν στρατιωτικὴν καὶ κινηθῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν», συνάψῃ δάνεια μὲ ἐγγύησιν τὰ κτήματα τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν ἐκκλησιῶν «ἐνὶ δὲ λόγῳ δίδεται τῷ ἐπιτρόπῳ, γράφουσιν, ἀπολύτως πᾶσα ἐξουσία, ἵνα πράξῃ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, νομίμου διοικήσεως, καὶ εὐταξίας τῆς Κύπρου, ὅσα κατὰ τὰς περιστάσεις κρίνῃ ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα κατὰ τὰς ὑποσχέσεις καὶ ὅρκους, οὓς ἐλάβομεν παρ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ θεὸς τῆς δικαιοσύνης εὐλογήσει τοὺς σκοποὺς ἡμῶν, καὶ δώσει ἡμῖν τὴν θείαν χάριν αὐτοῦ, ὅπως λάβωσιν αἴσιον τέλος».[29])

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ τέλος τοῦ μεγάλου δράματος τῆς θυσίας τῶν Ἐθνομαρτύρων τῆς νήσου ἡμῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἔμεινε τοῦτο ἄνευ οὐσιαστικοῦ ἀποτελέσματος. Ἀλλὰ παρ' ὅλον τοῦτο, ὑπῆρξε τὸ καλύτερον μνημόσυνον ἐπὶ τῷ ἀγρίῳ σφαγιασμῷ τῶν θυσιασθέντων, ἔστω καὶ εἰς τὴν ξένην τελούμενον ὑπὸ τῶν συναγωνιστῶν των. Τοῦτο ἂς ἀποτελέσῃ καὶ σήμερον ὄχι μόνον τὸ καλύτερον καὶ πάλιν μνημόσυνον ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῶν τραγικῶν ἐκείνων γεγονότων, ἀλλὰ ἂς ὑπενθυμίζῃ πάντοτε καὶ εἰς τὸ μέλλον, τόσον τὰς σημερινὰς ὅσον καὶ τὰς μελλούσας γενεάς, τὸ χρέος τῶν νεωτέρων ἔναντι τῆς μεγάλης θυσίας τῶν μαρτύρων ἐκείνων.

---

29. Βλ. Ἰ. Περιστιάνην, Γενικὴ Ἱστορία τῆς νήσου Κύπρου σελ. 779 κ. ἑ. Πρβλ. Θ. Βαγενᾶ ἔ. ἀ. σελ. 80 κ. ἑ. Λ. Φιλίππου, Κυπρ. Σπουδ. Β' σελ. 55 κ.ἑ.

Τύποις: «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ» Ἰσαακίου Κομνηνοῦ 2—Λευκωσία.

Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Κύπρου